

Извештај за процесот на РЕКОМ јануари-јуни 2014

Од јули 2013 година, кога и формално започна со работа, Регионалниот експертски тим за РЕКОМ, составен од претставниците на претседателите/членовите на Претседателството на БиХ, „РЕКОМ успеа да стаса само еден чекор до тоа да стане меѓудржавен орган кој се занимава со прашањата на минатото“.¹ Во таа нова фаза, претставниците за РЕКОМ добиваат задача да го подготват документот за уставно-правните и политичките услови за основање на РЕКОМ. Во извршувањето на таа задача, стручна и оперативна помош им даваат јавните заговарачи и Регионалниот совет на Коалицијата за РЕКОМ, а Собранието на Коалицијата, најдоцна до октомври 2014 година, ќе даде своја оценка за тоа дали меѓудржавниот предлог за РЕКОМ соодветствува на интенциите содржани во Статутот кој го предлага Коалицијата.

Заминувањето на Ацо Тодоровиќ

Ацо беше еден од 25.671 избришани жители на Словенија, односно дел од луѓето кои беа арбитрерно избришани од регистрот на жители со постојано живеалиште. Тој беше пронајден мртов во Птуј на 15.02.2014 година. Ацо беше еден од храбрите, а воедно и еден од најдобрите. Излезе од анонимност, и наспроти тоа што беше без документи, се истакна во јавноста, почна да зборува за избришаните, да ги организира другите избришани, да се бори. На почетокот беше несигурен, но тврдоглав, решителен и непопустлив. Околу себе собра мала група луѓе кои беа подготвени да истапат јавно, и така, привидно непостоечките ги вовеле директно во стварноста. Човекот, кој со сопствени сили излезе од амбисот на непостоењето, го врати своето достоинство, но и тоа на другите, и стана личност и одговорно политичко суштество. беше голем заговорник за основањето на РЕКОМ.

Се поклонуваме пред храброста која ја покажа Ацо Тодоровиќ.

Активности на Коалицијата за РЕКОМ

По повод дваесетивтората годишнина од грабнувањето од воз во станицата Штрпци и убиството на 19-те патници Муслимани, државјани на Црна Гора и на Србија, Центарот за граѓанско образование (ЦГО) одржа конференција за медиумите на **27.02.2014**. На неа беше оценето дека резултатите од кривичната правда во случајот на жртвите од возот се слаби, и дека е упадливо непроцесуирањето на сторителите со црногорско државјанство. ЦГО укажа и на потребата од примена на други инструменти за утврдување на фактите, како што е РЕКОМ, кој има потенцијал да спречи колективен заборав на злосторството.

На **6.04.2014** во Мостар, Коалицијата за РЕКОМ, во состав: Никола Кнежевиќ, координатор на Коалицијата за РЕКОМ за односи со верските заедници, Драган Пјевач, член на Коалицијата за РЕКОМ; Џенана Каруп-Друшко, јавен заговорач на Иницијативата за РЕКОМ, и Наташа Кандиќ, координаторка на процесот за РЕКОМ, разговараше со владиката Захумско-херцеговски Григорије. „Селективниот пристап

¹ Зборови на професорот Жарко Пуховски на конференцијата за медиуми на јавните заговарачи, 24.01.2014 во Белград.

кон жртвите е голем проблем и многу е важно секоја жртва да добие име“, рече владиката Григорије, и нагласи „дека сите предрасуди треба да се тргнат на страна за да се дојде до точниот број на жртви и до нивните имиња.“ Тој рече дека ќе се заложат Република Српска да му се придружи на основањето на РЕКОМ, бидејќи „именувањето на жртвите е во интерес на сите жртви, без оглед на верата и нацијата“.

Центарот за истражување и креирање политики (CRPM) го претстави процесот на РЕКОМ на семинарот посветен на улогата на младите во соочувањето со минатото, кој се одржа на **13.04.2014** во Маврово, Македонија.

Во текот на април и мај 2014 година, Иницијативата на младите за човекови права во Србија (YIHR), Фондот за хуманитарно право (ФХП), Фондот за хуманитарно право Косово (ФХПК) и ЦРПМ организираа **пет улични акции** под слоганот *Го поддржувам РЕКОМ*, во текот на кои активистите на Коалицијата за РЕКОМ собираа потписи за основање на Комисијата, го делеа лифлетот *Го поддржувам РЕКОМ*, и ги најавуваа акциите *Трчам за РЕКОМ* во рамки на маратоните во Белград, Приштина и Скопје. Во споменатите акции, во Белград петицијата за основање на РЕКОМ ја потпишаа 284 граѓани, во Скопје 188, и во Приштина 161 граѓанин.

На **10.05.2014** година во Скопје, ЦРПМ организираше **конференција за медиумите**, на која за процесот на РЕКОМ говореа јавниот заговорач професорот Жидас Даскаловски, националната координаторка Петранка Костадинова Миладинова, Илија Николовски од Здружението за воените и полициските ветерани и Абедин Зимбери од Здружението на ветераните на Ослободителната народна армија. Тие упатија повик, особено до младите, со своето учество во акцијата *Трчам за РЕКОМ*, под закрила на маратонот во Скопје, да ја искажат својата поддршка за основање на РЕКОМ.

Во акцијата *Трчам за РЕКОМ* [5 км.] во рамки на белградскиот маратон², на **27.04.2014** година, покрај младите активисти на Коалицијата за РЕКОМ, учествуваа и граѓани кои активно ја поддржуваат Иницијативата за основање на РЕКОМ, како и поединци кои со години рекреативно се занимаваат со спорт. Тие стасаа први на целта. Акцијата ***Трчам за РЕКОМ*** беше прифатена особено од младите во Приштина³. На насловната страна на RTK online. Истиот ден, и учеството на активистите на Коалицијата за РЕКОМ на маратонот во Скопје⁴ беше, исто така, забележано. Најмалку 60-тина млади се појавија на стартот со маици на РЕКОМ, а целта [5 км.] ја минаа повеќе од половината.

Поддршка за РЕКОМ во документирањето на логорите и другите места на заточеништво⁵

Здружението „Транзициска правда, одговорност и сеќавање во БиХ“ (TPOS), со седиште во Сараево, и Центарот за транзициска правда (CDTP) со седиште во Бања Лука, од јули 2013 година, заеднички го спроведуваат проектот „Мапирање на логорите

² Организатор на акцијата за учество во маратонот беше YIHR.

³ Организатор беше ФХПК.

⁴ Организатор беше CRPM.

⁵ На почетокот на 2012 година, Коалицијата за РЕКОМ во БиХ го поддржа предлогот на јавните заговорачи, професорот Здравко Гребо, Џенана Каруп Друшко и Дино Мустафиќ, за основање на две невладини организации - една со седиште во Бања Лука, а друга со седиште во Сараево, кои би му пружале техничка поддршка на процесот на РЕКОМ, а кои со тек на времето, со самостојно обезбедување на средства, би покренувале проекти кои придонесуваат за утврдување на фактите за воените злосторства и за други тешки повреди на човековите права во текот на војната во БиХ.

и другите места на заточеништво во БиХ“, кој има за цел да му помогне на РЕКОМ во остварувањето на задачата „да собере податоци за местата на заточеништво во врска со војната, за лицата кои биле противправно затворани, подложувани на мачење и на нечовечно постапување, и во изработката на нивниот сеопфатен попис“, што е предвидено со Предлог статутот на РЕКОМ. Во февруари 2014 година, ТРОС и CDTP ја одржаа првата конференција за медиуми, на која ги претставија профилите на 15 логори, како резултат на анализа на судска документација и на интервјуата кои истражувачите ги водеа со бившите логораши. Со голема поддршка и внимание, медиумите известуваа за покренувањето и за првите резултати на проектот, додека здруженијата на бошњачките и на српските логораши реагираа со остро заедничко соопштение, предупредувајќи ја јавноста, медиумите и амбасадите дека единствено здруженијата на логорашите се надлежни да се занимаваат со логорите. Проектот е во тек, со поддршка на CRD, NED и RBF⁶.

Јавни заговарачи на РЕКОМ⁷

На **24.01.2014** во Белград се одржа состанок на јавните заговарачи на Иницијативата за РЕКОМ, кој беше посветен на договорот во врска со организирањето на Собранието на Собранието на Коалицијата за РЕКОМ на која ќе треба да се одлучи дали **Измените на Статутот на РЕКОМ (Измени)**, кои ќе ги направат претставниците за РЕКОМ, а кои претседателите/членовите на Претседателството на БиХ ќе ги прифатат како документ за уставно-правните можности за основање на РЕКОМ и одлучат дали се во согласност со основните интенции и суштината на Предлог статутот на РЕКОМ кој го предлага Коалицијата [Предлог статут]. Имајќи во вид дека на претставниците им се потребни уште неколку месеци за да завршат со прегледот и анализата на одредбите на Предлог статутот, јавните заговарачи оценија дека Собранието на Коалицијата за РЕКОМ ќе биде можно да се организира кон крајот на октомври 2014 година.

Истиот ден, на **24.01.2014** година во Белград, јавните заговарачи одржаа **конференција за медиумите** на која зборуваа Жарко Пуховски, Дино Мустафиќ, Адриатик Келменди и Наташа Кандиќ. Тие ги повикаа постјугословенските земји заеднички да ја основаат РЕКОМ, која има потенцијал да ги намали етничките тензии и омразата, да придонесе за изградба на култура на сочувство, солидарност и почитување на жртвите на војните од подрачјето на бивша Југославија.

Оценка за напредокот на процесот на РЕКОМ даде професорот Пуховски, кој рече дека „РЕКОМ успеа да дојде на чекор до тоа да стане меѓудржавен орган кој се занимава со прашањата на минатото“.

На **6.02.2014** година, во Скопје, за процесот на РЕКОМ, како и за (не)учеството на претставникот на претседателот на Македонија во работата на Регионалната експертска група, со потпретседателот на Владата на Македонија Фатмир Бесими разговараа јавните заговарачи Адриатик Келменди, Наташа Кандиќ и професорот Жидас

⁶ Civil Rights Defenders, The National Endowment for Democracy, The Rockefeller Brothers Fund.

⁷ Професорите Здравко Гребо, Жарко Пуховски и Жидас Даскаловски (кој во октомври 2013 година ја замени проф. Билјана Ванковска која се повлече од морални причини, по неуспешниот обид да обезбеди активно учество на личниот претставник на македонскиот претседател Иванов), новинарите Адриатик Келменди, Душко Вуковиќ, Ценана Каруп Друшко, Динко Грухоњиќ [Игор Мекина престана со ангажманот во процесот на РЕКОМ во јануари 2014], режисерот Дино Мустафиќ, и Наташа Кандиќ, координаторката на процесот на РЕКОМ.

Даскаловски, како и националната координаторка на процесот на РЕКОМ, Петранка Костадинова Миладинова. Потпретседателот на Владата изрази силна поддршка за формирањето на Регионалната комисија која ќе се занимава и со жртвите на војната во Македонија. Што се однесува до претставникот на претседателот Иванов, тој изјави дека неговото учество во работата на Регионалната експертска група е битно, како за јакнење на регионалната соработка, така и заради самите жртви.

Јавниот заговарач професорот Жидас Даскаловски имаше состанок со претставникот на претседателот на Македонија, членот на неговиот Кабинет, Лубен Арнаудоски на **3.06.2014** година. Тој ја потврди безрезервната поддршка на претседателот Иванов за Иницијативата за основање на РЕКОМ и нагласи дека одлуката за основање на РЕКОМ е во надлежност на Владата. Што се однесува до Регионалната експертска група, Л. Арнаудоски изнесе став дека внимателно ја следи нејзината работа и дека ја поддржува.

Во периодот кој е предмет на овој извештај, јавните заговарачи комуницираа на дневна основа, со електронска пошта и Skype, а во врска со сите релевантни прашања на процесот на РЕКОМ.

Регионална експертска група за РЕКОМ

Регионалната експертска група ја сочинуваат личните претставници за РЕКОМ на претседателите /членовите на Претседателството на БиХ (претставници)⁸: професорката Злата Ѓурѓевиќ-Петковиќ, претставничка на претседателот на Хрватска, професорката Соња Ѓундиќ-Томовиќ, претставничка на претседателот на Црна Гора, судијата Синиша Важиќ, претставник на претседателот на Србија, доградоначалникот на Сараево Аљоша Чампар, претставник на членот на Претседателството на БиХ Бакир Изетбеговиќ, офицерот за врски со МКСЈ Горан Михаљевиќ, претставник на членот на Претседателството на БиХ Жељко Комшиќ, и правниот советник Селим Селими, претставник на претседателката на Косово Атифете Јахјага. Претседателот на Македонија Ѓорге Иванов именуваше личен претставник, но тој не учествуваше во работата на експертската група.⁹ Претседателот на Словенија Борут Пахор и третиот член на Претседателството на БиХ Небојша Радмановиќ не именуваша свои претставници за РЕКОМ¹⁰.

Во работата на Регионалната експертска група, во име на Коалицијата за РЕКОМ и на јавните заговарачи, учествуваа Мидхат Измирлија, член на Работната група на Коалицијата за РЕКОМ за Статутот и Наташа Кандиќ, координаторката на процесот за РЕКОМ. Нивната задача беше од техничка природа, да дадат толкување на членовите на Предлог статутот на РЕКОМ кој го предложи Коалицијат [Предлог статут] и да се погрижат предлозите на претставниците благовремено и веродостојно да бидат внесени

⁸ Претседателите/членовите на Претседателството на БиХ именуваша лични претставници во периодот јануари-јули 2013 година.

⁹ Претседателот Иванов за свој личен претставник за РЕКОМ го именуваше Лубен Арнаудоски, заменик на генералниот секретар за правни и организациски работи во неговиот кабинет.

¹⁰ Професорот Жарко Пуховски, во име на Коалицијата за РЕКОМ и на јавните заговарачи, лично му се обрати на претседателот на Словенија и на 24.04.2014 година прими одговор од неговиот советник за надворешни работи, со кое го известуваат дека прашањето на РЕКОМ е во надлежност на Владата на Република Словенија. Препорачано е Коалицијата за РЕКОМ да се обрати до Министерството за надворешни работи на Република Словенија. Третиот член на Претседателството на БиХ никогаш на одговори на дописите и на јавното обраќање на Коалицијата за РЕКОМ во врска со именување на негов претставник за РЕКОМ.

во **Измените**. Во работата, повремено, во својство на посматрачи, учествуваа и останатите јавни заговарачи.

Задачата на претставниците за РЕКОМ, која ја формулираше претседателот на Хрватска Иво Јосиповиќ, е анализа на Предлог статутот на РЕКОМ низ призма на уставно-правните и политичките можности за основање на РЕКОМ, во секоја земја поединечно. Претставниците вкупно одржаа четири состаноци, два во Загреб во 2013 година (на 8 септември и на 24 октомври), и до крајот на јуни 2014 година, уште два состаноци - на 8 март во Загреб и на 4 мај во Белград. На вториот состанок, претставниците донесоа одлука да се консултираат со претседателите/членовите на Претседателството на БиХ во врска со „периодот и подрачјето на истражувањето“, пред да им го упатат финалниот документ **Измени** на преглед и одобрување.

Претставниците започнаа со консултациите во мај, и до крајот на јуни 2014 година, тие се уште беа во тек. Јавните заговарачи учествуваа активно во споменатите консултации.

!Глас на Иницијативата за РЕКОМ

Во периодот јануари-јуни 2014 година, Коалицијата за РЕКОМ издаде еден број на магазинот **!Глас на Иницијативата за РЕКОМ**, посветен на помирувањето низ призмата на ветераните, за што зборува и д-р Леа Давид, предавач на универзитетот *Бен Гурион* во Тел Авив. Ветеранот на Армијата на БиХ, Нарцис Мишановиќ и се приклучил на војската на 11 години, по убиството на неговиот татко и брат. За него помирувањето е можно ако се создадат гаранции дека никој нема да го доживее она што тој го преживеал – да живее без татко и да фати пушка в рака. Спасоје Кулага, ветеран на Војската на Република Српска (Бих) излегол од војната како стопостотен инвалид. Тој верува дека заедничката работа на луѓето кои војувале на различни страни придонесува за отстранување на омразата, што е услов за помирувањето. Звонко Луциќ, ветеран на Хрватската војска, бил на војувалиштето во околината на Мостар подолго од една година, и сега носи разочарување од сетоа она чиј дел бил, од она што се случило и како се случило. Гани Балај, припадник на поранешната Ослободителна војска на Косово, смета дека најнапред Србија мора да се извини за злосторствата кои ги извршила, па дури потоа би можело да дојде до соработка со ветераните од Србија. Далибор Трајковиќ заминал на Косово како редовен војник, а се вратил со големи трауми. За него почитувањето на другите како луѓе е услов за оздравување и помирување. Леа Давид со години ги истражува односите на Хрватска и Србија кон нивните ветерани. Резултатите од нејзиното истражување покажуваат дека ветераните во Хрватска претставуваат не само најсилна и највлијателна заедница на сеќавањето, туку и заедница со изразено политичко влијание. Таа на тоа гледа како на резултат на фактот што Хрватска излегла како победник од војната, па повоените владејачки елити ги промовирале ветераните како воени херои поради сопствени интереси. Во Србија, оценува Леа Давид, ветераните се маргинализирани и стигматизирани. Нивните наративи не се присутни на јавната сцена, што ја јакне заедницата на сеќавање дозволена само во приватната сфера, како и по Втората светска војна.